

<https://doi.org/10.62837/2026.3.174>

ELDAR ZEYNALOV
eldarzeynal@gmail.com
Azərbaycan Dövlət Dəniz Akademiyası,
İngilis dili kafedrasının baş müəllimi,
Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru
Zərifə Əliyeva 28, Səbail, Bakı, AZ1000

GƏMİÇİLİK VƏ DƏNİZÇİLİKLƏ BAĞLI TERMINLƏRİN TƏRCÜ- MƏSİNDƏ QARŞIYA ÇIXAN ÇƏTİNLİKLƏR

***Xülasə.** Gəmiçilik və dənizçiliklə əlaqəli terminlərin özünəməxsus xüsusiyyətləri vardır. Terminlərə xas bu xüsusiyyətlər ümumi dil bilikləri ilə üst-üstə düşür. Elə terminlər var ki, onların hədəf dildə dəqiq qarşılığı olmur və bu da tərcümədə çətinliklər yaradır. İxtisaslaşmış və texniki sahə üzrə terminlər tərcüməçi üçün müəyyən çətinliklər yaradır.*

Bu sahə üzrə çalışan tərcüməçi həm dil biliklərinə, həm də həm də peşə sahəsi üzrə terminoloji və sahə biliklərinə malik olmalıdır ki, tərcümədə mətnin mənası tam və düzgün şəkildə çatdırıla bilsin.

Gəmiçilik və dənizçilik sahəsi beynəlxalq xarakter daşdığı üçün bu sahədə istifadə olunan terminlərin, söz birləşmələrinin düzgün və dəqiq tərcüməsi mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Gəmiçilik və dənizçilik sahəsi üzrə terminlərinin tərcüməsi zamanı dil, hüquqi sistem, texniki fərqlər və terminoloji qeyri-bərabərlik kimi bir sıra çətinliklər meydana çıxır.

Bu məqalədə gəmiçilik və dənizçilik sahəsində istifadə edilən terminlərin və söz birləşmələrinin xüsusiyyətləri, tərcümə prosesində qarşıya çıxan əsas problemlər və onların həlli yolları elmi-praktik baxımdan təhlil edilir. Məqalədə terminoloji ekvivalentlik, polisemantik terminlər, beynəlxalq standartların rolu və kontekstual uyğunlaşdırma məsələləri araşdırılır.

Gəmiçilik və dənizçilik sahəsi üzrə terminlər və söz birləşmələri həm texniki, həm hüquqi, həm də tarixi komponentlərə malik olduğundan onun başqa dilə ötürülməsi sadə leksik əvəzləmə ilə məhdudlaşmur. Məqalədə eləcə də beynəlxalq dəniz hüququ sənədlərinə istinad edilərək terminoloji sabitliyin əhəmiyyəti vurğulanır.

***Açar sözlər:** gəmiçilik, dənizçilik, termin, söz birləşməsi, hüquqi sistem, çoxmənalılıq*

Xüsusi peşə yönümlü ixtisaslaşmış mətnlərin tərcüməsi elə bir fəaliyyəti sahəsidir ki, burada tərcümənin peşəkarcasına yerinə yetirilməsi yalnız mövzu sahəsini və ya onun spesifik terminologiyasını dərinlən bilən, xarici dili kifayət qədər mənimsəmiş və fikirlərini hədəf dildə (target language) mükəmməl şəkildə ifadə etmək bacarığına

rığına malik yüksək ixtisaslı (texniki) mütəxəssislər tərəfindən mümkün olur. Elmi və texniki mətnlərin tərcüməsi zamanı qarşıya çıxan ən ciddi bir problemlərdən biri də bəzən hədəf dildə terminoloji ekvivalentliyin olmamasıdır.

Gəmiçilik və dənizçilik sahəsində istifadə edilən terminlər beynəlxalq xarakterli olduğu üçün onun müxtəlif dillərə düzgün şəkildə tərcüməsi mühüm əhəmiyyət daşıyır. Müasir dövrdə gəmiçilik və dənizçiliklə əlaqəli sənədlərinin böyük bir hissəsi “ingilis dilində tərtib olunur və istinad baza əsasən Beynəlxalq Dəniz Təşkilatı (BDT) tərəfindən formalaşdırılır” [6, s.15]. Eləcə də, dəniz hüququnun əsas mənbələrindən biri olan “Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Dəniz Hüququ Konvensiyası (United Nations Convention on the Law of the Sea) terminoloji baxımdan vahid yanaşmanı tələb edir” [7, s. 27].

Tərcümədə terminlərin düzgün olmaması və ya qeyri-dəqiqliyi yalnız mətnin anlaşılmasına deyil, həm də hüquqi problemlərə səbəb olur. “Elə hallar olur ki, gəminin statusu, bayraq dövləti, məsuliyyət bölgüsü və ya təhlükəsizlik tələbləri ilə bağlı anlayışların yanlış tərcüməsi beynəlxalq mübahisələrə gətirib çıxarır” [2, s. 80-95].

Gəmiçilik və dənizçilik sahəsi ilə bağlı terminlərin özünəməxsus leksik-semantik xüsusiyyətləri də vardır. Bu xüsusiyyətləri nəzərə almaqla terminləri ifadə etdiyi mənə və işləndiyi sahə baxımından aşağıdakı kimi də təsnif edə bilərik;

a) Yüksək ixtisaslaşma sahəsinə aid olan terminlər: Yəni, bu terminlərin əksəriyyəti yalnız dənizçilik sahəsində istifadə olunur (məsələn, “**forecastle- gəminin baş tərəfindəki üst göyərtədə gəmi heyətinin qalması üçün yaşayış yeri (kubrik)**”, “**bulk-head- su keçirməz daxili arakəsmə**”, “**keel- gəminin alt konstruktiv dayağı**”, “**hull – gəminin əsas korpusu**”, “**superstructure- gəmi göyərtəsində üst tikili**” və s. [5, s. 211]. Bu terminlər ümumi sözlərə bənzəsə də, texniki kontekstdə özünəməxsus semantik mənaya malikdir.

b) Tarixi mənşəli terminlər: Bir çox terminlər qədim dənizçilik ənənələrindən qaynaqlanır və etimoloji baxımdan mürəkkəbdir. (məsələn, Port and Starboard. “**starboard - gəminin sağ tərəfi**; qədim ingilis dilində “**steorbord - sağdakı sükan tərəfi**” kimi tərcümə olunurdu. “**port - gəminin sol tərəfi**”; bu söz tez-tez çəşdirilən “**larboard - sol tərəf (gəmidə)**” sözünü əvəz etdi.

c) Beynəlxalq səciyyəli terminlər: Müasir dövrdə ingilis dili gəmiçilik terminologiyasında üstün mövqeyə malikdir. (məsələn, “**the Standard Marine Communication Phrases - Standart Dəniz Kommunikasiya (danışiq/ünsiyyət) ifadələri**”, “**Safety and Navigation - təhlükəsizlik və naviqasiya**”, “**Documentation and Technical Terms - sənədləşmə və texniki şərtlər**” və s.

d) Qısaltmalardan geniş istifadə olunması: Məsələn, IMO, ECAs, SOLAS, MARPOL və s.

Bu xüsusiyyətlər terminlərin tərcüməsi zamanı əlavə çətinliklər yaradır, çünki tərcümə edərkən onların həm texniki, həm də kontekstual mənasını nəzərə alınmaq lazımdır.

Bəs termin nədir? O.S Axmanova qeyd edir ki, termin "ixtisaslaşmış bir sahədə (elmi, texniki və s.) anlayışların digər anlayışlarla əlaqəsini dəqiq şəkildə təyin etmək üçün nəzərdə tutulmuş bir söz və ya ifadədir" [3, s.16].

Gəmiçilik və dənizçiliklə bağlı bəzi terminlərin hədəf dildə tam qarşılığı mövcud olmur. Məsələn, "**bulkhead**" termini Azərbaycan dilində bəzən "*su keçirməz arakəsmə*" kimi tərcümə edilməsinə baxmayaraq, bu ifadə bütün hallarda terminoloji dəqiqliyi tam əks etdirmir. Belə hallarda tərcümə zamanı aşağıdakı üsullardan istifadə etmək məqsədəuyğun olardı;

Transliterasiya, yəni sözün yazılışını olduğu kimi hədəf dildə verməkdən ibarətdir. Məsələn, **afterpeak**-afterpik (gəminin su ballastı kimi istifadə olunan ən arxa hissəsi), **forepeak** - forpik (gəminin burun hissəsi)" və sair.

İzahlı tərcümə, "mətn texniki səciyyə daşdıqda, məxəz – (original) mətnin dili anlaşılmaz olduqda, əlavə və izahatdan istifadə olunur" [1, s. 179]. Məsələn, **free-board** – *sərbəst bort hündürlüyü və ya gəminin su üzərində qalan bortu; gəminin üst bortu ilə su arasında olan məsafə*" kimi izahlı tərcümə olunur.

Funksional ekvivalent tapılması, bu tərcümə üsulu terminlərin, söz və söz birləşmələrinin tərcüməsində sözbəsöz deyi, məxəz dildəki termini və ya söz birləşməsini hədəf dildə məqsədəuyğun səslənən, eyni funksiyanı yerinə yetirən qarşılıqla əvəz etməkdən ibarətdir. Nümunələrə nəzər salaq: ingilis dilində **bridge** – *körpü*" kimi tərcümə olunur, lakin gəmi termini kimi həm də *"körpücük"* (gəminin idarəetmə mərkəzi) kimi də tərcümə oluna bilər. Başqa nümunələrə nəzər salaq. Məsələn, **propeller** - *pər, pərvanə*" (gəminin hərəkət etdirən mexanizm), **galley**-*kambuz*" (gəmi mətbəxi), **mooring lines**-*şvartov kanatları/kəndirləri*" (gəmini sahilə bağlamaq üçün) və s.

Qeyd etmək lazımdır ki, mətnlərin tərcüməsi zamanı kontekst sahəsini də düzgün müəyyən etmək tələb olunur, əks halda tərcümə edilmiş mətn anlamsız bir hala gəlmiş olar. Məsələn, **draft** termini gəmiçilikdə *"suya oturma dərinliyi"* mənasını versə də, digər sahələrdə fərqli anlamlar daşıyır. Gündəlik ingilis dilində **beam** - *şüa*" mənası daşdığı halda, gəmiçilikdə *"gəminin ən enli hissəsi"* ölçüsünü bildirir.

Dənizçilik sənayesi və dəniz hüququ sahəsində də terminlərin tərcüməsi xüsusi əhəmiyyət daşıyır və böyük diqqət tələb edir. Bu sahələrdə yanlış tərcümələr bəzən hüquqi nəticələr də doğura bilər. Məsələn, **flag state** termini birbaşa *"bayraq dövləti"* kimi tərcümə edilsə də, onun hüquqi mahiyyəti geniş izahat tələb edə bilər. Əslində, **flag state** – *"gəminin qeydiyyatda olduğu dövlət"* anlamında işlənir. **Costal state** – *sahilyanı dövlət*", **innocent passage**- *zərərsiz keçid hüququ*" [2, s. 88]. İngilis dilində **territorial sea** - *ərazi suları*" və s. kimi tərcümə edilməlidir [4, s 119]. Bu kimi ifadələrin və söz birləşmələrinin sərbəst tərcüməsi hüquqi mənanın dəyişməsinə gətirib çıxara bilər. Beynəlxalq sənədlərdə terminlərin tərcüməsində sabitliyin gözlənilməməsi hüquqi problemlərə yol açar. Yuxarıda nümunə kimi göstərilən

terminlər “Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Dəniz Hüququ Konvensiyası” sənədində dəqiq hüquqi məna daşıyır və onların sərbəst tərcümə edilməsi yolverilməzdir.

Gəmi və dənizçilik sahəsi ilə bağlı sənədlərdə qısaltmalardan da geniş istifadə olunur:

- SOLAS (Safety of Life at Sea)
- MARPOL (Marine Pollution Prevention)
- ISM Code (International Safety Management Code)
- GMDSS (Global Maritime Distress and Safety System) və s.

Bu kimi terminlər bir qayda olaraq orijinal formada saxlanılır və ilk istifadədə açıqlığı verilir.

İngilis dilində gəmi və dənizçiliklə bağlı terminlər çox vaxt bir neçə sözdən ibarət mürəkkəb birləşmələr şəklində ola bilər: Bu, ingilis dilinin mürəkkəb ismi birləşmələrə meyilli olması və dildə bu kimi söz birləşmələrinin zənginliyindən irəli gəlir. Belə hallarda, terminlərin tərcüməsi zamanı sintaktik və struktur fərqlər özünü göstərir. Azərbaycan dilində bu birləşmələrin düzgün sintaktik quruluşda verilməsi çətinlik yaradır və söz sırası dəyişir.

“Double-hull oil tanker”- İkiqat gövdəli neft tankeri [4, s. 116].

“Ballast water management system”- Balast sularının idarəetmə sistemi [2, s. 90]

“Shipboard emergency response procedure” - Gəmidə fəvqəladə hallara reaksiya proseduru [8, s. 154].

Qeyd edildiyi kimi, dəniz sənayesi və gəmiçiliklə bağlı terminlər məntiqi cəhətdən dəqiq anlayışları ifadə etmək üçün istifadə edilən ixtisaslaşmış dil sözləri və birləşmələridir. Dilin leksik-qrammatik vahidi kimi termin hər hansı bir leksik vahidi xarakterizə edən semantika və məna xüsusiyyətlərinə malikdir.

Nəticə etibarilə, gəmiçilik və dənizçiliklə bağlı terminlərin tərcüməsi təkcə dillə bağlı məsələ deyil, həm də texniki və hüquqi məsuliyyət tələb edən kompleks bir fəaliyyətdir.

Gəmiçilik və dənizçiliklə bağlı terminlərin tərcüməsi yüksək ixtisaslaşma tələb edən mürəkkəb bir fəaliyyət prosesidir. Bu terminlərinin tərcüməsi yalnız sözbəsöz əvəzləmə deyil, çoxsəviyyəli analiz tələb edən ixtisaslaşmış fəaliyyət formasıdır. Terminoloji boşluqlar, çoxmənalılıq, hüquqi məzmun, qısaltmalar və sintaktik fərqlər əsas çətinliklər yaradan amillərdir.

Dəqiq və sistemli tərcümə üçün beynəlxalq standartlara uyğun termin bazasının yaradılması, rəsmi sənədlərə istinad və sahə mütəxəssisləri ilə əməkdaşlıq zəruridir.

Dəqiq və sistemli tərcümə üçün beynəlxalq standartlara uyğun termin bazasının yaradılması, rəsmi sənədlərə istinad və bu sahədə çalışan mütəxəssislərlə əməkdaşlıq etmək çox faydalı olardı. Bu yanaşma texniki təhlükəsizliyi və hüquqi dəqiqliyi təmin etməklə yanaşı tərcümə məsələlərində də həm dəqiqliyi, həm də hüquqi uyğunsuzluğun aradan qaldırılmasını təmin etmiş olardı.

Ədəbiyyat

1. Bayramov Q.H. Tərcümə sənəti. Bakı 2008, “OKA Ofset” nəşriyyatı, 251 səh.
2. Qasımov, Ə. Texniki tərcümənin əsasları. Bakı: Elm və Təhsil, 2015. s. 80–95.
3. Ахманова, О. С. Словарь омонимов русского языка / О. С. Ахманова. — 3-е изд., стереотип. — М.: Рус. яз., 1986. — 448 с.
4. Шереметьев, В. П. (2010). Морская терминология и проблемы перевода. Санкт-Петербург: Судостроение, с. 100–120.
5. Комиссаров, В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты). Москва: Высшая школа, 1990, с. 210–225.
6. International Maritime Organization. Introduction to IMO. London: IMO Publishing, 2021. pp. 10–25.
7. United Nations. United Nations Convention on the Law of the Sea. New York: United Nations, 1982. pp. 25–40.
8. Newmark, P. A Textbook of Translation. London: Prentice Hall, 1988 pp. 140–155.

Эльдар Зейналов

Трудности в переводе терминов, связанных с судоходством и мореплаванием

Резюме. Термины, связанные с судоходством и мореплаванием, обладают своими отличительными особенностями. Эти особенности, присущие терминам, не совпадают с общими знаниями языка. Существуют термины, не имеющие точного эквивалента в языке перевода, что создает трудности при переводе. Специализированные и технические термины представляет определенные сложности для переводчика.

Переводчик, работающий в этой области, должен обладать как языковыми знаниями, так и знанием специализированной профессиональной терминологии и предметной области, чтобы смысл текста был полностью и правильно передан в переводе.

Поскольку судоходство и морская отрасль носят международный характер, правильный и точный перевод терминологии и словосочетаний, используемых в этой области, имеет первостепенное значение. При переводе терминов, связанных с судоходством и мореплаванием возникает ряд проблем, таких как языковые, юридические и технические различия, а также терминологическая неэквивалентность.

В данной статье анализируются особенности терминов и словосочетаний, связанных с судоходством и мореплаванием, основные проблемы, возникающие в процессе перевода, и пути их решения с научно-практической точки зрения. В статье рассматриваются вопросы

терминологического эквивалентности, полисемантических терминов, роли международных стандартов и контекстуального согласования.

Поскольку термины и словосочетания в области мореплавания и судоходства имеют как технические, так и юридические, а также исторические компоненты, их перевод на другой язык не ограничивается простой лексической заменой. В статье также подчеркивается важность терминологической стабильности, ссылаясь на международные документы морского права.

Ключевые слова: судоходство, мореплавание, термины, фразы, правовая система, многозначность

Eldar Zeynalov

CHALLENGES ENCOUNTERED IN TRANSLATING SHIPPING AND SEAFARING TERMS

Abstract. *Terms related to shipping and seafaring terms have their own specific characteristics. These characteristics, which are inherent to such terms, do not coincide with general language knowledge. There are terms that do not have a precise equivalent in the target language, which poses difficulties in translation. Thus, specialized and technical terms present certain challenges for the translator.*

Consequently, the translator working in this field must possess both language skills and knowledge of such specialized professional terminology and the relevant subject area to ensure that the meaning of the text is fully and accurately conveyed in translation.

Since shipping and the maritime industry are international in nature, the correct and precise translation of terms and phrases used in this field is of paramount importance. A number of challenges arise when translating terms related to shipping and seafaring, such as language, legal, and technical differences, as well as terminological non-equivalence.

This article analyzes the characteristics of terms and phrases in the field of shipping and seafaring, the main problems arising in the translation process, and techniques to resolve them from a scientific and practical perspective. The article also examines issues of terminological equivalence, polysemous terms, the role of international standards, and contextual consistency.

Given that terms and phrases in the field of shipping and seafaring have technical, legal, and historical components, their translation into another language is not limited to simple lexical substitution. The article further emphasizes the importance of terminological consistency, with reference to international documents on maritime law.

Key words: *seafaring, shipping, terms, phrases, legal system, polysemy*

Rəyçi: *filologiya elmləri doktoru, professor İlham Tahirov*

